

СУЧАСНА ЛЮДИНА ЯК «РЕФЛЕКСИВНА МОНАДА»

Влада Білогур

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

Сформульовано теоретичні засади філософії людини як об'єкта соціально-філософської рефлексії. Проаналізовано соціальні виміри пізнання людини з огляду на те, що людина – це «рефлексивна монада», яка спрямовує свій розум на природно-буттєві виміри життя. Розкрито сучасне бачення людини і світу, що формується у процесі взаємодії різних теоретичних традицій і підходів, які глибоко проникають у сутність людини. Визначено напрями соціального пізнання, що сприяють глибокому розумінню соціального простору й соціального часу.

Білогур Влада. Современный человек как «рефлексивная монада»

Сформулированы теоретические основы философии человека как объекта социально-философской рефлексии. Проанализированы социальные измерения познания человека, исходя из того, что человек – это «рефлексивная монада», направляющая свой разум на естественно-бытийные измерения жизни. Раскрыто современное видение человека и мира, которое формируется в процессе взаимодействия различных теоретических традиций и подходов, глубоко проникающих в сущность человека. Определены направления социального познания, способствующие глубокому пониманию социального пространства и социального времени.

Bilohur Vlada. Modern man as a “reflective monad”

In the article the theoretical foundations of philosophy of man as an object of socio-philosophical reflection have been formed. The author has analyzed the social dimensions of knowledge of man that are based on the fact that man is a “reflective monad” directing his mind on the natural and existential life dimensions. There has been revealed the modern idea of man and the world which is formed in the process of interaction between different theoretical traditions and approaches deeply penetrating into the essence of man. The areas of social knowledge contributing to deep understanding of social space and social time have been determined.

Ключові слова:

філософія людини, людина і світ, пізнання людини, сутність людини, соціум, соціально-філософська рефлексія

философия человека, человек и мир, познание человека, сущность человека, социум, социально-философская рефлексия

philosophy of man, man and the world, knowledge of man, the essence of man, society, social and philosophical reflection.

Філософія людини як об'єкт соціально-філософської рефлексії спирається на базові характеристики рефлексії, націленої на пошуки людиною досконалості в індивідуальному й суспільному бутті. Це означає, що людина повинна сама себе зробити, стати тим, ким вона хоче, вміти управляти своїм життям, а це управління здійснюється на основі створення другої природно-культурної творчості. Щоб пізнати себе, свою індивідуальність, створити світ свого буття за законами краси, виходячи з конструктивної ролі свого розуму, який спонукає до пошуків добра, справедливості, стабільного життя, реалізації людської особистості та її достоїнств, потрібно враховувати багатоманітність варіантів «буття можливого». Як зазначає О. Андрієнко, «особистість є процесом постійного становлення, що проходить крізь череду світоглядних вимірів. Будь-яке становлення й розвиток завжди пов'язані з певними кризами та суперечностями, що виражаються в дихотомічних єдностях, наприклад, “свобода – детермінізм”, “раціональність – ірраціональність”, “холізм – елементаризм”, “змінюваність – стабільність”, “суб’єктивність – об’єктивність”, “пізнаваність – непізнаваність”, “відкритість – закритість” тощо» [1, с. 303].

Рефлексія (від лат. reflexio – повернення назад) – осмислення теоретичних та індивідуальних процесів власного внутрішнього стану за допомогою свого «Я» як центру мікрокосмосу, завдяки чому відбувається і стає

можливим «привласнення пізнання». Основою рефлексії є осмислення філософією людини внутрішнього світу людини, її духовного життя, метою якого є оволодіння смыслом буття, що відкриває шлях до пошуків істини, добра і краси.

Методи вивчення філософії людини як об'єкта соціально-філософської рефлексії зводяться до вивчення людини в усіх її суттєвих зв'язках. Основою цього є ідеї самоорганізації як наукового напрямку, який був сформований і обґрунтований у 1950–1960-х рр. ХХ ст. І. Пригожиним, Г. Хакеном, Г. фон Ферестером, Х. Матураною, що вивчали закономірності появи структур у нерівноважних системах неупорядкованих елементів. Суттєвою особливістю особистості, що діє в межах самоорганізованих систем, є її здатність до саморозвитку, самопобудови й самовідновлення, що характеризує самостановлення людини як цілісної істоти. Змістове навантаження теорій філософії людини зводиться до розроблення понять «само»: самоактуалізації (А. Маслоу), самодетермінації (Т. Ярошевський), самореалізації, саморегуляції, самовіднесеності, культури індивідуальності, що передбачають з'ясування сутності дії складноорганізованих систем у процесах самостановлення й розвитку особистості як цілісної істоти.

Безперечно, в умовах інформаційного суспільства переважають суспільні зв'язки, у контексті яких неможливо звести різноманіття соціальних відносин до спільного знаменника, відсутність однозначної зумовленості розвитку

суспільства, його варіативність, біфуркаційна альтернативність, коли вибір залежить від випадковості, релятивності структур. Тому людському виміру сприяє культура як царина символічних форм, способів життя, досягнення досконалості в індивідуальному бутті. Культура виступає корелятом певних суспільно-політичних відносин, які детерміновані свободою та багатоманітними варіантами «буття можливого», в основі якого – самореалізація «Я», самовизначення й самоздійснення особистості.

Мета статті – сформулювати теоретичні підстави філософії людини як об'єкта соціально-філософської рефлексії, що має велике значення для рефлексії зворотних зв'язків, для становлення соціуму як єдиного соціального організму.

Реалізація мети передбачає виконання таких завдань:

1) проаналізувати соціальний вимір пізнання людини, який виходить з того, що людина – це «рефлексивна монада», яка спрямовує свій розум на природно-буттєві виміри життя;

2) довести, що в контексті соціально-філософської рефлексії сучасне бачення людини і світу формується у процесі взаємодії різних теоретичних традицій і підходів, які глибоко проникають у сутність людини;

3) визначити основу філософії людини як об'єкта соціально-філософської рефлексії, що базується на соціальному пізнанні людини і тим самим сприяє глибокому розумінню соціального простору й соціального часу, посилює відповідальність людини за долю антропності, культури, історії;

4) обґрунтувати положення про те, що філософія людини зводиться до роздумів над будовою базового соціуму, визначення місця людини в ньому та долі людства, що розглядаються крізь призму співвідношення різноманітних чинників людської життєдіяльності.

Культура входить у людину не як ззовні привнесений доданок, а детермінує особистість, тому людина як особистість повинна постійно створювати себе і своє буття, свою сутність у процесі соціально-культурного уречевлення. Саме філософія людини підносить її до рівня родової сутності, що ставить на порядок денний активізацію самою особистістю таких вимог, як свідоме персоніфікування себе, свого самовизначення й самостворення в мінливому середовищі. Тому самоактуалізація особистості так необхідна в екстремальних умовах існування, особливо в тих критичних ситуаціях, коли до творчості підіймаються мільйони людей. Саме життя висуває до людини вимоги щодо актуалізації своїх «сутнісних сил», змушує розібратися в собі, вивчити свою «самість», свої

нереалізовані можливості, потенції. Вектор позитивної спрямованості націлений на внутрішній світ людини, на її активізацію, а не на руйнацію її свідомості.

В основу філософії людини як об'єкта соціально-філософської рефлексії покладено соціальний вимір пізнання людини, який виходить з того, що людина – це «рефлексивна монада», яка спрямовує свій розум на природно-буттєві виміри життя, спроможні утвердити себе в природно-тілесному здійсненні. В загальноживаній площині Всесвіт не може існувати без людини, без її активності й творчості. Якщо збігається процес тотожності мислення й буття людини, то людина реалізує себе як творчу істоту. Але якщо цьому процесу тотожності мислення й буття сприяє вся сукупність соціально-політичних і соціально-економічних відносин, у яких перебуває людина, то розвивається й накопичується людський потенціал. Саме тому соціальність – це не тільки необхідна й загальна форма буття людини, а й форма її становлення в цьому бутті, оскільки соціальність – це причетність до всього того, що відбувається з людиною. Сутнісна матерія суспільства повинна зводитися до більш повної реалізації сутнісних сил людини, щоб вона могла стати цілісною особистістю, досягти чогось такого, що привело б її до «вищих» станів свідомості. Гуманістична методологія пізнання людини не засліплена абстрактними суспільними цілями [2, с. 134–152].

У контексті соціально-філософської рефлексії сучасне бачення людини і світу формується у процесі взаємодії різних теоретичних традицій і підходів, тому воно ніколи не знаходить завершення, і навряд чи взагалі можливе як цілісна й несуперечлива теорія. Ідеал наукової раціональності класичної науки трансформується в некласичний, у рамках якого людина як суб'єкт пізнання опиняється «всередині» природи, біосфери разом зі своїми цінностями й світоглядними настановами. Гегелівська формула «все дійсне є розумним, все розумне є дійсним» відповідала безмежній вірі в розум, у спроможність людини цілком опанувати умови свого існування та розвитку, проте в такому універсальному вираженні людина ніколи не реалізовувала свій розум. Моделі сучасного посткласичного пізнання мають інший вигляд: істина не одна, вона залежить принаймні від інтерпретації; соціальні та психологічні перешкоди на шляху до відкриття істини не можуть бути цілком усунуті, оскільки світ розвивається не тільки на розумних підставах, у ньому можлива перемога ідей, що взагалі не підлягають науковому обґрунтуванню, тому наука й раціональне мислення не є єдиною

легітимною підставою для соціальних рішень і реформ.

Суспільство, яке опинилося в умовах перманентних трансформацій, має забезпечити успішну адаптацію людини до плінних, зовнішніх умов середовища та їх збалансованість. Як зауважують В. Лук'янець, О. Кравченко та Л. Озадовська, «філософія нестабільності, таким чином, стимулює становлення нової методологічної культури науки, нової культурної свідомості, нового розуміння людством себе та свого теперішнього становища в нестабільному, плюралістичному світі. Вона поглиблює розуміння екзистенціальної відповідальності людини за долю антропності, культури, історії у Всесвіті, що еволюціонує» [3, с. 291].

Для того, щоб таке суспільство стало здатним до докорінних самотрансформацій, воно повинно піклуватися про конкретні шляхи, якими йде забезпечення незалежності творчої індивідуальності. Соціум, який здійснює потужний примусовий вплив на своїх громадян і тим самим лімітує їх незалежне існування, як правило, підриває свою спроможність до адаптації. Тому людина повинна бути частиною буття, суцього, що узагальнює в принципі все буття. Прагматичному знищенню дійсності треба протиставити інше співвідношення людини та буття – прилучення людини до буття через його пізнання та естетичне переживання – споглядання. Усе, зрештою, зводиться до ставлення людини, але враховувати тільки це, з цього починати й цим закінчувати – це усічений антропологізм, етика, яка не враховує об'єктивного місця людини у світі. Специфіка світосприйняття людини визначається особливостями соціальної концептуалістики (тобто тієї системи базових концептуальних стереотипів, кліше, метафор), засобами якої суб'єкт соціально-антропологічного світосприйняття користується у процесі репрезентації «світу загалом» і становища «людського буття» в ньому. З погляду сучасного філософа, кожна соціально-філософська доктрина – це продукт історичного часу, культури, випадку. Але незважаючи на її походження, вона випереджає когнітивну діяльність суб'єкта антропологічної рефлексії, підсвідомо спрямовує цю діяльність і визначає її специфіку.

Б. Паскаль умоспоглядає людське буття в безодні й бачить людину «мислячим очеретом» у льодовому Космосі зовсім не тому, що фізично він є саме там. Він дивиться так на людське буття тільки тому, що перебуває в полоні особливої мови метафор. Використовуючи як концептуальний репрезентант антропності у Всесвіті поняття про людину, яка перебуває

у стані невпевненості, негарантованості, туги та занепокоєння, Б. Паскаль не втомлюється повторювати не тільки про трагічність, незахищеність, крихкість становища людини, а й про її гідність, що виражається у здатності мислити. Паскалева людина – це «мислячий очерет», який не з власної волі опинився в надрах всепоглинаючої та чужої йому безодні. Але ця безодня, що наводить жах, поглинає людину як точку, тільки просторово. У думках же не вона, а «мислячий очерет» охоплює її. Людське буття, яке відкриває себе самому собі, самооб'єктивує себе у виборі однієї з можливих екзистенційних траєкторій (як плюральну загальність у Всесвіті). За твердженням Б. Паскаля, підпорядкування ж космофізичної «єдиної теорії всього суцього» принципів антропності не означає, що вона здатна бути зряддям, яке гарантує самозбереження та стабільність людського буття у Всесвіті [4, с. 108].

Постмодерністське мислення, що формується в межах сучасності, не сприймає будь-якої абсолютизації. Іронізуючи над будь-якими формами монізму, центризму, тоталітаризму, над загальнообов'язковими утопіями й закамурфльованими типами деспотизму, соціально-філософська думка відкриває простір для плюральності, множинності, мультिवаріантності, розмаїття конкуренції, полярних парадигм і співіснування гетерогенних елементів. Гносеологія плюралізму, що є засадничою для соціальної філософії, перетворюється на теорію нової культурної свідомості, нового розуміння людством себе та свого нинішнього становища в нестабільному, стохастичному, повному невизначеностей і суперечностей світі. Як зазначає В. Воропаєва, «у цьому контексті взаємозв'язок “вітального–духовного” передбачає розуміння теоретичної формули моделювання буття “можливої потенції”: 1) ставлення людини до самої себе; 2) ставлення людини до інших людей; 3) ставлення людини до екстра-реалій; 4) ставлення до світу як до єдиного цілого» [5, с. 166], що значно поглиблює соціальне пізнання про людину.

У контексті постмодерністського мислення концепція трансцендентального суб'єкта характеризується гносеологізмом – зведенням людини до суб'єкта пізнання, а світу до об'єкта, тобто до сукупності предметів (суцього), які підлягають пізнанню. Зведення світу до предметів (суцього) призвело до того, що й сама людська суб'єктивність стала мислитись як суще, як предмет. На противагу такому гносеологічному підходу, за якого людина розглядається як суб'єкт, що протистоїть суцьому як об'єкту, екзистенціалісти запропонували

новий, за словами М. Гайдеггера, онтологічний підхід до людини [6].

Саме онтологічний підхід до людини ґрунтується на роздумах щодо будови соціуму, місця людини в ньому та долі людства, що розглядаються крізь призму співвідношення різноманітних чинників людської життєдіяльності. Зважаючи на це міркування, зазначимо, що особливості соціально-філософського пізнання природи й сутності людини зводяться до світоглядно-методологічних засад такої ґносеології, яка вивчає вселюдські основи цивілізаційного існування й розвитку суспільства як цілісної системи через призму людини та самоцінності гуманістичних і аксіологічних пріоритетів, через співвідношення головних чинників життєдіяльності людей у соціальному просторі й соціальному часі, щоб проникнути в ту нерозгадану царину суспільства, до якої намагається проникнути соціальна філософія. Отже, автентичне знання про соціум формується лише історично, таїна соціального набуває вигляду своєрідних цеглинок, смисл яких розкривається лише в сукупному (історичному) суб'єкті пізнання, що є єдиним засобом пізнання дійсності, дає можливість осягнути істину, визначити загальнолюдські основи цивілізації на наукових засадах. Унаслідок осмислення людиною себе і свого світу як самостійних і самочинних систем виникає якісно нова структура людської духовності. Соціальна філософія як особливий спосіб духовно-практичного осягнення самобуття людини у світі є способом і формою самоусвідомлення людського буття, проникнення в його таїнство як людського й соціального (суспільного). За словами філософа В. Франкла, соціальна філософія постає як спроба «розпізнання абрисів соціальної реальності в її справжній усеохопній повноті й конкретності» [7, с. 78].

У контексті визначення людиномірності гармонізації культурно-освітнього простору особистості «філософія людини зводиться до пізнання людини, самосвідомості, свободи духу, свободи вибору, громадянського суспільства. Саме останні компоненти філософії людини мають глибинну сутність і забезпечуються складним комплексом внутрішньої самосвідомості та переконань людини, всією системою політичного, морального впливу, а також правовими засобами, які зрештою мають гарантувати й стимулювати належну поведінку всіх суб'єктів соціальних відносин. Натомість, в умовах «розірваного соціуму» й «розірваного буття» виникає феномен «розірваності свідомості й духу», незахищеності людини, її нетотожності самій собі, нецілісності, оскільки людина стає відчуженою від усього світу, від суспільства,

природи, самої себе, друзів. Але людина входить у суспільство не як абстрактна істота, а як конкретна соціальна цілісність. Як слушно зауважують І. Аносов, В. Молодиченко, Т. Троїцька, «...найбільшою проблемою все ж таки варто визнати проблему людини, яка перебуває в двох світах одночасно: у світі життєвому (насамперед це матеріальний, природний простір) і у світі культури, що є результатом доданої до природи суб'єктивної частини, у якій кожен предмет навантажений семантикою культурних знаків і яка згодом залучається до кола інтересів і цінностей особистості, причому світ культурних кодів цікавить людину не тільки як умова виживання, а і як світ у повному реальному обсязі – з усіма його міфами, ідеями, глибинними смислами [8, с. 4].

Антропологічна спрямованість економічної політики повинна сприяти тому, щоб правові, соціальні, політичні й економічні інститути були зорієнтовані на індивіда й регулювання обміну між ними в межах формальної раціональності й керівництва закону. Як зазначає Р. Олексенко, «долаючи тоталітарне минуле, основою якого була командно-адміністративна економіка, Україна все потужніше розгортає економіку ринкову, відкриту, демократичну. Цей процес відбувається на широкому теоретичному підґрунті, яке, на жаль, дотепер має досить багато дискусійних питань, що потребують розгляду» [9, с. 13].

Філософія людини як об'єкт соціально-філософської рефлексії детермінується «тенденцією до актуалізації», тобто збереження власного розвитку самої себе, максимального виявлення іманентних якостей своєї особистості, які закладені самою природою. Упродовж життя людина повинна керуватися процесом «зростання», у якому реалізується її особистісний потенціал. Тенденція до самоактуалізації являє собою процес реалізації людиною свого потенціалу для того, щоб стати повноцінним суб'єктом, суб'єктом функціональних зв'язків і відносин. Як наголошує О. Троїцька, «цивілізація вступила в III тисячоліття з проблемами та суперечностями в усіх сферах людського життя. Зростає значення вміння людини будувати гармонійні відносини з репрезентантами інших культур, носіями інших політичних поглядів, цінностей і думок. У цьому контексті світ постає все більше взаємозумовленим. Разом з тим, прагнення до свободи особистості, культурне, духовне, політичне самовизначення орієнтують її на процес ототожнення з одними людьми, групами людей і відмежування від інших. Такий процес не може не призвести полікультурний світ до суперечливості, а міжкультурну комунікацію – до конфліктності» [10, с. 130].

Самоволодіння людиною в умовах «шокового стилю життя» є субстанційним визначенням здатності формувати особистісні риси в напрямі людської досконалості за допомогою розумно-моральної дії, що виявляється у двох аспектах – мужності й поміркованості, які породжують різні форми психічної та духовної практики [11]. Самооцінка як модус пізнання філософії людини є необхідною умовою метафізики людини. Оцінка людиною своїх можливостей і здібностей, свого місця в цьому світі, серед інших людей – важливий регулятор людської поведінки.

Отже, соціальні виміри пізнання людини ґрунтуються на тому, що людина – це «рефлексивна монада», яка спрямовує свій розум на природно-буттєві виміри індивідуального й суспільного буття. Сучасне бачення людини і

світу формується в процесі взаємодії різних теоретичних традицій і підходів, які глибоко проникають у сутність людини, а напрями соціального пізнання сприяють глибокому розумінню соціального простору й соціального часу. Духовний та інтелектуальний зміст філософії людини зводиться до розвитку цілісності, досконалості, завершеності, унікальності, самовпевненості, істини, краси, культури. Люди, які націлені на свій розвиток і саморозвиток, намагаються керуватися власними принципами й мотивами для досягнення своїх цілей; вони здатні співвідносити минуле з сьогоденням, реально пов'язувати перспективні плани з поточними завданнями, для них характерне почуття безперервності трьох аспектів часу: минулого, теперішнього й майбутнього.

Список використаних джерел

1. Андрієнко О. В. Особистість у демократичному соціумі: між світоглядною дихотомією та цілісністю / О. В. Андрієнко // Гілея: Науковий вісник. — К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2013. — Вип. 70 (3). — С. 303—309.
2. Воронкова В. Г. Формирование нового мировоззрения, нового человека, нового общества будущего: монография / В. Г. Воронкова / Кого и как воспитывать в подрастающих поколениях // под ред. О. А. Базалука. — К.: Издательский дом «Скиф». — 2012. — Т. 2. — С. 134—152.
3. Лук'янець В. С. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури: монографія / В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська. — К.: «Центр практичної філософії», 2000. — 304 с.
4. Паскаль Б. Мысли / Блез Паскаль. — М.: Эксмо, 2009. — С. 108.
5. Воропаєва В. Г. Формування парадигми особистості в умовах культурної глобалізації / В. Г. Воропаєва // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: зб. наук. праць. — Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2014. — Вип. 58. — С. 157—167.
6. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / М. Хайдеггер. — М.: Республика, 1993. — 447 с.
7. Франк В. Человек в поисках смысла. — М.: Прогресс, 1990. — 78 с.
8. Людиномірність гармонізації культурно-освітнього простору особистості: методологія, експертиза та психолого-педагогічні рецепції: монографія / Аносов І. П., Молодиченко В. В., Троїцька Т. С.; за заг. ред. Т. С. Троїцької. — Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2012. — 378 с.
9. Олексенко Р. І. Філософія ринкових відносин. Становлення та розвиток в Україні в період глобалізації та інформаційної революції: соц.-філос. аналіз / Р. І. Олексенко. — К.: Знання України, 2013. — 367 с.

References

1. Andrienko, O. V. (2013). Personality in democratic society: between the worldview dichotomy and integrity. *Hileia: Naukovyi visnyk*. Kyiv: UAN TOV "NVP" "VIR", 70 (3), 303—309 [in Ukrainian].
2. Voronkova, V. G. (2012). Formation of new worldview, new man, new society of future: monograph. In: *Who and how should be brought up in new generations*. Kyiv. Skif. Vol. 2. 134—152 [in Russian].
3. Lukianets', V. S., Kravchenko, O.M., Ozadovs'ka, L. V. (2000). *Modern scientific discourse: Renewal of methodological culture*. Kyiv: Tsentr praktychnoi filozofii [in Ukrainian].
4. Paskal, B. (2009). *The thoughts*. Moscow: Eksmo [in Russian].
5. Voropaieva, V. G. (2014). Formation of personality paradigm under conditions of cultural globalization. *Humanitarnyi visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii*. Zaporizhia: Vyd-vo ZDIA, 58, 157—167 [in Ukrainian].
6. Heidegger, M. (1993). *Being and time*. Moscow: Respublika [in Russian].
7. Frankl, V. (1990). *Man's search for meaning*. Moscow: Progress [in Russian].
8. Anosov, I. P., Molodychenko, V. V., Troits'ka, T. S. (2012). *Human dimension of personality's cultural and educational space harmonization: methodology, expertise and psychological and pedagogical receptions*. Melitopol: Vydavnychi budynok MMD [in Ukrainian].
9. Oleksenko, R. I. (2013). *Philosophy of market relations. Establishment and development in Ukraine in the period of globalization and information revolution: social and philosophical analysis*. Kyiv: Znannia Ukraine [in Ukrainian].
10. Troits'ka, O. M. (2014). Political identity of studentship in the system of value orientations and tolerance growth. *Humanitarnyi visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii*. Zaporizhia: Vyd-vo ZDIA, 57, 130—137 [in Ukrainian].

10. Троїцька О. М. Політична ідентичність студентства в системі ціннісних орієнтацій і толерантнісного зростання / О. М. Троїцька // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. праць. — Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2014. — Вип. 57. — С. 130—137.
11. Білогур В. Є. Світоглядні орієнтації студентів : тенденції змін у трансформаційному суспільстві : монографія / В. Є. Білогур. — Дніпропетровськ : Пороги, 2011. — 311 с.
11. Bilohur, V. Ye. (2011). *Worldview orienting points of students: alteration tendencies in transformation society*. Dnipropetrovsk : Porohy [in Ukrainian].

Відомості про автора :**Білогур Влада Євгенівна,**

bilovlada@mail.ru

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,

вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,

72312, Україна.

doi:10.7905/vers.v0i4.1023

*Надійшла до редакції: 17.10.2014 р.**Прийнята до друку: 20.11.2014 р.***Information about the author :****Bilohur Vlada Yevheniivna,**

bilovlada@mail.ru

Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical
University,

20 Lenin Street, Melitopol,

72312, Ukraine.

doi:10.7905/vers.v0i4.1023

*Received at the editorial office: 17.10.2014.**Accepted for publishing: 20.11.2014.*